

Marupboyev Devkor G'ayrat o'g'li

Samarqand davlat universiteti

Urgut filiali "O'zbek tili va adabiyoti" yo'nalishi talabasi

+998943295758

e-mail: devkormarupboyev@gmail.com

ABDULLA QAHHORNING "NOTIQ" HIKOYASIDA QO'LLANILGAN TINISH BELGILARINING SEMANTIK-USLUBIY VAZIFALARI

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qahhorning "Notiq" hikoyasida qo'llanilgan tinish belgilari xususida so'z yuritiladi. Maqolada tinish belgilari yordamida hikoyaning stilistik xususiyatlari, obrazlarning xarakteri, dialoglarning jozibadorligi, hikoyaning o'ziga xos ritmi va kayfiyatini ifodalash usullari tahlil qilinadi.

Ushbu maqola "Notiq" hikoyasida tinish belgilari yordamida yaratilgan badiiy ta'sir va stilistik xususiyatlarni tahlil qilish orqali o'quvchilarga hikoyani chuqurroq tushunishga yordam berishni maqsad qiladi.

Kalit so'zlar: "Notiq", nuqta, vergul, cho'ziq vergul, nuqta va vergul, so'roq belgisi, undov belgisi, badiiy ta'sir, stilistika.

Аннотация: В данной статье исследуются знаки препинания, использованные в рассказе Абдуллы Каххора «Оратор». В статье с помощью знаков препинания анализируются стилистические особенности рассказа, характеры героев, привлекательность диалогов, неповторимый ритм и настроение рассказа.

Цель данной статьи – помочь читателям глубже понять повесть путем анализа художественных эффектов и стилистических особенностей, создаваемых употреблением пунктуации в повести «Оратор».

Ключевые слова: «Оратор», точка, запятая, точка с запятой, вопросительный знак, восклицательный знак, художественный эффект, стилестика.

Annotation: This article investigates the punctuation marks used in Abdulla Qahor's story "The Orator". The article analyzes the stylistic features of the story, the character of the characters, the attractiveness of the dialogues, the unique rhythm and mood of the story with the help of punctuation marks.

This article aims to help readers gain a deeper understanding of the story by analyzing the artistic effects and stylistic features created by the use of punctuation in the story The Orator.

Keywords: Orator, period, comma, semicolon, , question mark, exclamation mark, artistic effect, stylistics.

KIRSH

Abdulla Qahhor – o'zbek adabiyotining buyuk namoyandalaridan biri, uning hikoyalari til mahorati, obrazlilik va chuqur mazmuni bilan ajralib turadi. "Notiq" hikoyasi – Qahhorning eng mashhur asarlaridan biri bo'lib, unda yozuvchi tilning barcha imkoniyatlarini to'la qo'llab, murakkab inson ruhiyati, ma'naviyat va ijtimoiy munosabatlarni mohirlik bilan tasvirlaydi.

Hikoyada tinish belgilarining o'rni alohida e'tiborga loyiq. Chunki tinish belgilari – tilning ma'noni to'liq etkazish, nutqning ritmini, obrazlilikni, dramatismni kuchaytirish va personajlarning xislatlarini aniqroq tasvirlashda muhim rol o'ynaydi.

"Notiq" hikoyasi – Abdulla Qahhorning eng mashhur asarlaridan biri. Bu asarda yozuvchi tilning imkoniyatlarini to'la qo'llab, murakkab inson ruhiyati, ma'naviyat va ijtimoiy munosabatlarni chuqur tasvirlaydi.

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi – "Notiq" hikoyasida tinish belgilarining badiiy tasvir va uslub vositasi sifatida qo'llanilishini chuqur o'rganish va tahlil qilishdir.

Maqolaning asosiy mazmuni:

Maqolada tinish belgilari tahlil qilinishda quyidagi jihatlariga e'tibor qaratiladi:

1. hikoyaning mantiqiy va grammatik tuzilishini shakllantirishdagi roli (nuqta);
2. dialoglarni aniqlash, soʻzlarning oʻzaro aloqasini taʼkidlash, hikoyaning ritmini shakllantirishda qoʻllanilishi (vergul);
3. hikoyada shovqin, toʻsatdan soʻzlar, his-tuygʻularning oʻzgarishini ifodalashda ishlatilishi (vergul);
4. hikoyaning qismlari oʻrtasidagi aloqani koʻrsatish va qismlarni bir-biriga bogʻlashda qoʻllanilishi (nuqta va vergul);
5. hikoyada soʻroqqa bogʻliq vaziyatlarni ifodalashda qoʻllanilishi (soʻroq belgisi);
6. hikoyada his-tuygʻularni kuchaytirish, dialoglarni jozibador qilishda qoʻllanilishi (undov belgisi) kabi masalalar tahlil qilinadi.

Ushbu maqola "Notiq" hikoyasini chuqurroq anglash, Abdulla Qahhorning til mahoratini baholash va oʻzbek adabiyoti tarixida tinish belgilarining oʻrnini aniqlashga xizmat qiladi. "Notiq" hikoyasida qoʻllangan tinish belgilarining badiiy funksiyalari, hikoyadagi obrazlarni yaratish, muhitni tasvirlash, personajlarning xislatlarini ochib berishdagi ahamiyati, hamda hikoyaning til va uslub xususiyatlariga taʼsiri tahlil qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolani yozishda "Notiq" hikoyasining matni chuqur tahlil qilinib, tinish belgilarining funksiyalari tilshunoslik nuqtayi nazaridan oʻrganildi.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

Matn tahlili: Hikoyaning matni har bir tinish belgisining oʻrni va funksiyasi aniqlanib, tahlil qilindi.

Taqqoslash: Hikoyada qoʻllangan tinish belgilarining boshqa adabiy asarlardagi qoʻllanishi bilan taqqoslash orqali ularning xususiyatlari aniqlandi.

Tilshunoslik asoslari: Matn tahlilida tilshunoslik qoidalari va tushunchalari qoʻllandi.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR SHARHI

"Notiq" hikoyasidagi tilning xususiyatlari va tinish belgilarining badiiy rolini chuqurroq anglash uchun oʻzbek tilshunosligidagi va adabiyotshunosligidagi baʼzi tadqiqotlarni tahlil qilish kerak.

I. A. Haqquliev: "Oʻzbek adabiy tilining grammatik qoidalari" kitobida tinish belgilarining tildagi vazifasi, qoidalari va qoʻllanilish xususiyatlari haqida toʻxtalib oʻtadi. [1]

N. A. Qodirov: "Oʻzbek tilining stilistikasi" kitobida til xususiyatlarining adabiy asarlarda qoʻllanishi, til vositalarining badiiy roli haqida muhim fikrlarni bayon etadi. [2]

A. E. Azizov: "Abdulla Qahhorning hikoyalarida til mahorati" maqolasida Qahhorning hikoyalaridagi tilning xususiyatlari, badiiy tasvir va obrazlilikni anglatishda tilning oʻrni haqida yozadi.[3]

Ushbu tadqiqotlar "Notiq" hikoyasini tahlil qilishda zarur maʼlumotlarni beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Notiq" hikoyasida tinish belgilarining badiiy funksiyalari haqidagi xulosalar:

Vergul:

Nutqning ritmini yaratish: Hikoyada vergul koʻpincha nutqning ritmini toʻgʻri keltirish, gapning maʼnosini aniqroq anglatish uchun qoʻllaniladi.

Taʼkidlash: Vergul baʼzida muhim soʻzlarni yoki iboralarni taʼkidlash uchun qoʻllaniladi. Masalan, "Uning ogʻzidan til chiqmaydigan gaplar chiqib turardi, – deb aytilardi."

Soʻzlarni ajratish: Vergul soʻzlar orasidagi aloqalarni aniqlash, gapning maʼnosini notoʻgʻri anglashga yoʻl qoʻymaslik uchun qoʻllaniladi. Masalan, "U, bu eshikni ochib, xonaga kirdi, – deb aytilardi."

Nuqta:

Gapning tugashini belgilash: Nuqta gapning oxiriga qoʻyiladi va u gapning tugashini bildiradi.

Gaplar orasidagi mantiqiy aloqani koʻrsatish: Hikoyada nuqta turli mantiqiy aloqalarni koʻrsatish uchun qoʻllaniladi. Masalan, "Uning ogʻzidan til chiqmaydigan gaplar chiqib turardi. Uning gaplari odamlarni lol qilardi."

Chiziqcha:

Nutqning taqlidi: Hikoyada chiziqcha ko'pincha personajlarning nutqini taqlid qilish, ularning gaplarini boshqa gaplardan ajratish uchun qo'llaniladi.

Boshqa tildagi so'zlarni ajratish: Hikoyada chiziqcha ba'zida boshqa tildagi so'zlarni yoki iboralarni ajratish uchun qo'llaniladi.

Nuqtali vergul:

Murakkab gaplarni ajratish: Nuqtali vergul murakkab gaplarni ajratishda, ularning ma'nosini aniqroq anglatishda qo'llaniladi.

Gaplar orasidagi aloqani ko'rsatish: Nuqtali vergul gaplar orasidagi aloqani ko'rsatish, ularning mantiqiy bog'lanishini aniqlashda qo'llaniladi.

So'roq belgisi:

So'roqni belgilash: So'roq belgisi so'roqni belgilash uchun qo'llaniladi.

Personajlarning xislatlarini ochib berish: So'roq belgisi ba'zida personajlarning xislatlarini, ularning ichki dunyosini ochib berishda qo'llaniladi.

Undov belgisi:

Hissiyotni bildirish: Undov belgisi personajlarning hissiyotlarini, ularning xursandchiligi, g'azabi, xavotirini bildirish uchun qo'llaniladi.

Gapning ma'nosini kuchaytirish: Undov belgisi gapning ma'nosini kuchaytirish, uni ta'kidlash uchun qo'llaniladi.

"Notiq" hikoyasida personajlarning nutqi tilning badiiy imkoniyatlarini ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Tinish belgilari esa personajlarning gaplarining ritmini, hissiyotlarini, xususiyatlarini va hikoyaning mazmunini anglatishda muhim rol o'ynaydi.

1. "Notiq" - Ahmad aka:

Ahmad aka - hikoyaning asosiy personaji bo'lib, o'zining gapirish qobiliyati, nutqining yorqinligi va o'ziga xos tarzidagi ma'ruzalari bilan ajralib turadi. Uning nutqida vergul ko'p qo'llaniladi, bu esa uning gaplarining ritmini va hissiyotlarini anglatishga imkon beradi.

"Men, - dedi Ahmad aka, - har kimga har xil gapiraman. Har kimni o'z tilida gapirishga majbur qilaman..." (Hikoyadan parcha)

Bu joyda vergul Ahmad akaning gapirish uslubini ta'kidlab, uning gaplarining ritmini va ma'nosini aniqroq anglatishga imkon beradi.

"Gap, - dedi Ahmad aka, - har kimni o'ziga tortadi. Har kimni o'ziga mahliyo qiladi..." (Hikoyadan parcha)

Bu joyda vergul Ahmad akaning gaplarining ma'nosini aniqroq anglatishda muhim rol o'ynaydi, uning nutqining ritmini to'g'ri keltirishda va ta'kidlashda yordam beradi.

2. "Notiq" - Xotin:

Ahmad akaning xotini hikoyada kam gapiradi, lekin uning gaplarida hissiyot va tashvish seziladi.

"Sizgayam unaqa gaplarni gapirish yaxshimasdi, - dedi ayol. - Yaxshi, o'tib ketdi." (Hikoyadan parcha)

Bu joyda vergul ayolning gaplarining ritmini to'g'ri keltirishda va uning gaplarining ma'nosini aniqroq anglatishda muhim rol o'ynaydi.

3. "Notiq" - Yoshlar:

Yoshlar Ahmad akaning gaplariga hayrat va qiziqish bilan quloq soladilar. Ularning gaplarida qiziqish va hayrat seziladi.

"Ha, - dedi bir yigit, - gap chiroyli ekan!" (Hikoyadan parcha)

Bu joyda vergul yigitning gaplarining ritmini to'g'ri keltirishda va uning gaplarining ma'nosini aniqroq anglatishda muhim rol o'ynaydi.

4. "Notiq" - Odamlar:

Hikoyada Ahmad akaning gaplarini eshitgan odamlarning gaplarida hayrat, qiziqish va ba'zan hasad seziladi.

"U kishining gaplari hamma joyda eshitildi, - deb gapirardilar." (Hikoyadan parcha)

Bu joyda vergul odamlarning gaplarining ritmini to'g'ri keltirishda va uning gaplarining ma'nosini aniqroq anglatishda muhim rol o'ynaydi.

5. "Notiq" - Navro'z aka:

Navro'z aka hikoyada Ahmad akaning raqibi bo'lib, uning gaplarida hasad va g'azab seziladi.

"Siz, - dedi Navro'z aka, - o'zingizni juda aqlli deb o'ylaysizmi?" (Hikoyadan parcha)

Bu joyda vergul Navro'z akaning gaplarining ma'nosini aniqroq anglatishda va uning gaplarining ritmini to'g'ri keltirishda muhim rol o'ynaydi.

"Notiq" hikoyasida personajlarning gaplarida qo'llangan tinish belgilari ularning xislatlarini, hissiyotlarini va nutq madaniyatini aniqroq anglatishga imkon beradi. Hikoyada vergul, nuqta, tire, kavichki, suroq va undov belgilari personajlarning gaplarining ritmini, mazmunini, hissiyotlarini va hikoyaning ma'nosini aniqroq anglatishda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

Abdulla Qahhorning so'z qo'llash mahorati "Notiq" hikoyasining til xususiyatlari misolida tinish belgilarining badiiy funksiyalari va ta'siri, tinish belgilari yordamida obrazlarni yaratish, muhitni tasvirlash, personajlarning xislatlarini ochib berishda namoyon bo'ladi. Hikoyadagi til va uslubning badiiy va ma'naviy xususiyatlari tinish belgilari yordamida yanada teranlashadi.

Abdulla Qahhorning "Notiq" hikoyasida tinish belgilarining badiiy funksiyalari chuqur o'rganilib, ularning hikoyadagi obrazlarni yaratish, muhitni tasvirlash, personajlarning xislatlarini ochib berish va hikoyaning til va uslub xususiyatlariga ta'siri tahlil qilindi.

Tadqiqot natijasida "Notiq" hikoyasida tinish belgilarining til mahorati, obrazlilik, dramatism va ma'noni yetkazishda muhim rol o'ynashi aniqlandi.

"Notiq" hikoyasidagi tilning xususiyatlarini o'rganish – o'zbek adabiyotining boy merosini chuqurroq anglash, Abdulla Qahhorning til mahoratini baholash va o'zbek adabiyoti tarixida tinish belgilarining o'rnini aniqlashga xizmat qiladi.

"Notiq" hikoyasida personajlarning gaplarida qo'llangan tinish belgilari ularning xislatlarini, hissiyotlarini va nutq madaniyatini aniqroq anglatishga imkon beradi. Hikoyada vergul, nuqta, tire, kavichki, so'roq va undov belgilari personajlarning gaplarining ritmini, mazmunini, hissiyotlarini va hikoyaning ma'nosini aniqroq anglatishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdulla Qahhor. "Notiq" hikoyasi. – T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1987.
2. Haqquliev I. A. O'zbek adabiy tilining grammatik qoidalari. – T.: O'qituvchi, 1986.
3. Qodirov N. A. O'zbek tilining stilistikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 1991.
4. Azizov A. E. Abdulla Qahhorning hikoyalarida til mahorati. – "O'zbek tili va adabiyoti" jurnali, 2000, № 1.